

ТІЛО ПРАВА І ПРАВО ТІЛА: ТІЛО ЯК ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН

За словами німецького філософа Мартіна Хайдеггера, те, що онтично є найближчим до нас, онтологічно є найбільш далеким.¹ Здається, що цей парадоксальний вислів німецького мислителя в повній мірі є застосовним щодо тіла людини як правового явища. Адже незважаючи на те, що тіло не просто є найближчим до нас, а в певному сенсі, є нами, з правової точки зору воно являє собою один з найбільш загадкових правових феноменів.

Так, класична юриспруденція, яка зазвичай поділяє усе правове суще на *суб'єктів права* (державу, фізичних та юридичних осіб, народ і т.п.) та *об'єкти правовідносин* (майно, речові докази, предмети спору і т.п.) не в змозі ідентифікувати тіло в межах даних критеріїв. З одного боку, тіло само по собі не є суб'єктом права. Адже суто безтілесні, абстрактні утворення, такі як юридичні особи чи держава, є суб'єктами права, інколи не маючи жодного матеріального "втілення." З іншого боку, суто тілесне буття ще не гарантує правосуб'єктності, оскільки, наприклад, наявність мертвого тіла саме по собі свідчить про її відсутність. Майже аналогічним чином можна оцінити ситуації з людиною, яка впала в кому, є недієздатною внаслідок довготривалого психічного розладу або паралізована чи сліпоглухоніма. В усіх цих випадках, незважаючи на наявне тілесне буття і формальну правосуб'єктність, зазначені особи де-факто не функціонують як суб'єкти права, оскільки їх тілесне існування повністю

---

* Олексій Вячеславович Стовба, доктор юридичних наук, доцент кафедри права, Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського "ХАІ."

Oleksiy Stovba, Doctor of legal sciences, Associate Professor of the Department of Law (Humanities and Law Faculty) at National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute."

e-mail: stovba@mail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8154-8929>

¹ Martin Heidegger, *Sein und Zeit* (Tuebingen: Max Niemeyer Verlag, 2001), 15.

залежить від оточуючих людей. З іншого боку, тіло не є і чистим об'єктом права. Адже розпоряджатися власним тілом в цілому, укладати стосовно нього якісь угоди не може навіть і сама людина, а робити відповідні розпорядження дозволяється тільки на випадок смерті (наприклад, заповісти своє тіло для медичних цілей).²

Зазначений стан речей в повній мірі відбивається і в національному законодавстві України. Його аналіз свідчить про те, що людське тіло не визначене у якості самостійного об'єкту правового регулювання, а відповідний правовий режим є відсутнім. Так, у Кримінальному кодексі України посягання на тіло підміняються посяганням на “життя і здоров'я особи” (розділ II), “волю, честь і гідність особи” (розділ III), “статеву свободу та статеву недоторканість особи” (розділ IV). Зокрема, симптоматичним є те, що сам термін “тіло” взагалі не згадується у розділах КК, присвячених злочинам проти життя і здоров'я особи, а також волі, честі та гідності. Натомість у розділі, присвяченому злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості особи “тіло” з'явилося відносно недавно, коли кваліфікуючою ознакою зґвалтування (ст.152 КК) чи вчинення дій сексуального характеру стосовно особи, яка не досягла 16-ти річного віку (ст.155 КК) було зазначено “вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло особи.”³ Окрім цього “тіло” згадується тільки у ст.297 КК України (наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого), до того ж, ототожнюючись з “останками чи прахом померлого.”

Аналогічним чином ігнорує тіло як самостійне правове явище і цивільне право. Адже у ЦК тіло в цілому не є ані суб'єктом, ані об'єктом цивільних прав і обов'язків. Привертає увагу і те, що, на відміну від недоторканості ділової репутації (ст.299) чи житла (ст.311) нормами ЦК України взагалі не гарантовано недоторканості тіла. Виняток ЦК робить тільки для мертвого тіла, і то лишень у вигляді обов'язку шанобливого ставлення до нього (ст.298 ЦК). Між тим, є

---

² Від цього слід відрізнати донорство органів, сурогатне материнство та інші подібні явища. Адже у таких випадках людина за життя розпоряджається лишень *часткою* свого тіла, відчужуючи її на чийсь користь.

³ Закон України “Про внесення змін до КК та КПК України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами” від 06.12.2017 р. № 2227-VIII.

незрозумілим, хто повинен заявити відповідні претензії у разі порушення цієї норми, адже те, хто має право на труп померлого, на теперішній момент також є законодавчо неврегульованим (що може призвести до суперечки, наприклад, при обранні місця поховання небіжчика, його способу, виду релігійного обряду тощо). Але найбільш симптоматичним проявом тотального ігнорування правової проблематики тіла є відсутність відповідного терміну навіть у спеціальному медичному законодавстві, яке регулює трансплантацію органів, охорону здоров'я та медичну допомогу.⁴

Все сказане у підсумку дозволяє зробити висновок, що феномен тіла на теперішній час залишається поза увагою правників. Це, в свою чергу, призводить як до відсутності концептуального розуміння тіла як правового явища, так і до невизначеності правового регулювання щодо тіла людини як такого. Внаслідок цього можна констатувати, що феномен тіла необхідно осмислити, визначивши його правовий статус насамперед з філософсько-правової точки зору. Зазначеною метою обумовлена логіка викладення подальшого матеріалу. Перш за все, ми спробуємо знайти адекватний термінологічний підхід до тіла як такого (I). Після цього, ми перейдемо до тих ключових ознак, які характеризують тіло як феномен, релевантний у правовому сенсі (II). Далі ми маємо визначити роль природного та позитивного права у регулюванні тілесності, та дійти певних висновків з приводу заявленої теми (III).

I

Відповідно до метафізичної традиції, яка, починаючи з Платона, здійснювала поділ всього суцього на світ речей та світ ідей, тіло традиційно вважалося матеріальним об'єктом. Апогеєм подібного ставлення до тіла стала християнська релігія, яка протиставляла “гріховне” плотське тіло “вічній” нематеріальній душі, коли першого слід було зректися для спасіння другої. Відбитком подібного – християнсько-метафізичного – підходу стало ставлення до тіла у класичному

---

⁴ Див. наприклад: Закон України “Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини” від 17.05.2018 р. № 2427-VIII; Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” від 19.11.1993 р. № 2801-XII; Закон України “Про екстрену медичну допомогу” від 05.07.2012 р. № 5081-VI.

правознавстві, коли “суб’єктом” права визнавалася розумна та вільна істота,⁵ в той час як тілу в кращому випадку відводилася роль “матеріального носія” суб’єктивності, а в найгіршому – “об’єкту” правових репресій з боку держави.⁶ Разом з тим, тіло не є об’єктом хоча б тому, що воно є живим. Адже різниця між мертвим тілом як “об’єктом злочину,” “речовим доказом” чи “донорським матеріалом” та живим тілом як “втіленням” суб’єктивних прав і обов’язків наочно демонструє неможливість однозначної ідентифікації тіла в рамках суб’єкт-об’єктних відносин.

Можна припустити, що адекватним концептуальним засобом для осмислення тіла може стати *подія*. Як неодноразово зазначалося у спеціальній літературі, наприкінці ХХ-го сторіччя на зміну “класичній” субстанціальній онтології приходить некласична онтологія *події* або *подієвості*.⁷ При цьому подія тлумачиться максимально широко, охоплюючи не тільки різноманітні дії, випадки чи ситуації, але й *предмети як такі*.⁸ Така інтерпретація події знаходить підтримку і в сучасному правознавстві. Наприклад, на думку сучасного італійського правознавця М. Мацокка, “об’єкти є нічим іншим, як довготривалими подіями.”⁹ Адже, подібно до події, будь-яка річ, а тим більше людське тіло, виникає, існує певний проміжок часу, а потім зникає. Як вказують сучасні медичні дані, в середньому біологічні клітини, які складають тіло людини, оновлюються кожні 5 років, в той час як шкіра або волосся оновлюються значно швидше. Тим самим тіло є плинним за своєю біологічною природою феноменом, який, проте, зберігає ідентичність.

Отже, всупереч сталій думці, тіло насамперед є не просто матеріальний об’єкт, а певна подія, що з правового погляду характеризується деякими характерними рисами, які ми розглянемо далі. Така подія може бути визначена як *життя* тіла, тобто перебіг тілесного існування. Звідси можна припустити, що *здоров’я* в

---

⁵ Immanuel Kant, *Critique of Practical Reason* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 85 і далі.

⁶ Michael Foucault, *Discipline and Punish. The Birth of the Prison* (New-York: Vintage Books, 1995), 3 і далі.

⁷ Alen Badiou, *Being and Event* (London: The Tower Building, 2005); James Bahoh, *Heidegger’s Ontology of Events* (Edinburgh: University Press, 2021); Martin Heidegger, “Zeit und Sein,” in *Zur Sache des Denkens* (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007), 1–26.

⁸ Quine, W. V. *Word and Object* (Cambridge: MIT Press, 1960), 131.

⁹ Marco Mazocca, “Guilty of Not Doing That,” *Bratislava Law Review* Vol. 4, № 2 (2020): 72.

такому випадку виступає як сукупність необхідних і достатніх умов такого існування (його можливостей, інтенсивності, тощо). Органічно протиправним в такому разі виявляється феномен *болю* – як протиправний по своїй сутності в силу замкнення горизонту (сфери можливостей) тілесного існування. Разом з тим зрозуміло, саме по собі існування здорового і неушкодженого тіла та відсутності болю ще не є гарантією *втілення права*. Адже, наприклад, позбавлення волі людини є значним обмеженням її тілесного існування навіть за умов відсутності тілесної шкоди. Відтак для більш чіткого визначення правового режиму тіла необхідно виявити його правову специфіку.

II

Як неважко помітити, тіло як таке становить сферу інтересів низки різних дисциплін – медицини, біології, генної інженерії і багатьох інших. Тому необхідно зупинитися на тих рисах, які характеризують його саме з правової точки зору. Подібні риси є своєрідними “відповідями” на ті правові питання, які “задають” тілу: чи завдано йому шкоди, чи є ця шкода протиправною, чи наявна вина когось у такому завданні шкоди тощо. Відтак можна припустити, що правова подія тілесного існування характеризується через три ключові риси.

Першою з них є *синкретичність*. Адже будь-яке правопорушення відносно тіла полягає у заподіянні шкоди *тілу як цілому* (напр. вбивство) чи *цілісності тіла* (напр. тілесні ушкодження). Іншими словами, у правовому ракурсі тілесне існування можливе тільки на основі розуміння тіла як цілого. Будь-яка частина тіла, відтята від нього, перестає бути тілом і стає *об’єктом*: звичайною річчю або речовиною. Потім, звичайно, вона може бути інтегрована назад в це або інше тіло (пришита, імплантована, влита) або отримати самостійний статус (імплантований і згодом народжений ембріон). Внаслідок цього окрема річ (речовина) зникає як *об’єкт* та інтегрується у (перетворюється на) тіло як *цілісність*. Разом з тим, тіло не може бути розглянуте як сукупність його окремих часток, воно – як саме тіло – завжди є цілим і неподільним. Ключовим при цьому є наявність/відсутність можливості *самостійного існування*. Адже як тільки

відбувається розчленування тіла, воно перестає бути тілом, його буття як тіла щезає.

Іншою правовою рисою тіла можна назвати *лімінальність*. Адже правопорушення завжди порушує ту межу, яку тіло встановлює для інших людей самим фактом свого існування. Як вже було зазначено в інших публікаціях, зазначений термін (лімінальність) покликаний привернути увагу до того, що тілесне існування особи у соціальному просторі неодмінно стає первинною межею для вчинків інших осіб.¹⁰ Люди можуть правомірно вчиняти щось лише доти, доки це прямо чи опосередковано не завдає шкоди тілам інших. У даному випадку тілесне існування є втіленням норми права, коли саме по собі воно є *гіпотезою* (наявності Інших), його фізичні характеристики і атрибути (одяг, аксесуари, знаряддя), які задають конкретні модуси поведінки оточуючим, є *диспозицією*, а неможливість (чи спокривлення) комунікації з іншими людьми при порушенні диспозиції є *санкцією*.¹¹ Таким чином, за певних умов тілесне існування (життя) людини стає *правовою подією*, вказуючи межі людських вчинків у їх бутті один-з-одним, чи навіть *подією права*, втілюючи у собі правові наслідки вчиненого діяння (прийняття оферти, необхідна оборона, конклюдентний правочин тощо).¹²

Нарешті, третьою з правових ознак тіла є *інтенціональність*. Адже тілесне існування людини є не тільки пасивно-афективним, але й активним, потенційно маючи змогу заподіяти шкоду іншим особам. Також сам факт тілесного існування людини певним чином впливає на оточуючих, змушуючи їх відповідним чином скеровувати свою поведінку. Тому інтенціональністю можна назвати властивість тілесного існування бути постійно спрямованим на інших людей, відповідним чином змінюючи їхні дійсні чи можливі дії самим фактом власної присутності. Навіть немовля, паралізована чи важкопоранена людина –

---

¹⁰ Олексій Стовба, "Тіло як норма. Некласична онтологія права," *Філософія права і загальна теорія права* 1 (2022): 51–66.

¹¹ Там само, 63.

¹² Різницю між правовою подією і подією права див.: Олексій Стовба, *Право і час* (Харків: Тім Пабліш Груп, 2016), 300 і далі.

хоча, звичайно, і мінімальним чином – мають здатність “бути спрямованими” на буття інших, корегуючи його у певному напрямку (наприклад, самим фактом свого існування “вимагаючи” піклуватися про них). В залежності від ступеню й інтенсивності такого впливу він може бути охарактеризований як *диспозитивний* (надання оточуючим людям можливості певної поведінки – наприклад, оферта товару у публічному місці) *імперативний* чи *зобов’язальний* (вимога вчинити якесь діяння, наприклад, пред’явити документи на блок-посту озброєній людині, або, навпаки, утриматися від цього – не входити до охоронюваних будівель). В підсумку, результатом інтенціональності тілесного буття є весь можливий спектр релевантних у правовому сенсі людських діянь, починаючи з спричинення шкоди і закінчуючи правомірною – належною, повинною чи дозволеною – поведінкою оточуючих.

Відтак з правової точки зору тіло як подія тілесного існування характеризується не просто *онтичними характеристиками* тіла як суцього (життям та здоров’ям), але й такими *онтологічними рисами* як синкретичність, лімінальність й інтенціональність. Саме ці характеристики буття тіла перетворюють його з *матеріального об’єкта* чи *втілення ідеального суб’єкта* на *правову подію*, коли межі нашого спільного існування первісно задаються не деонтологічними приписами природнього чи позитивного права, але самим фактом спільної тілесної спів-присутності.

III

Разом з тим, якщо тіло як подія виходить за межі суб’єкт-об’єктних координат та фактично стає на місце класичної норми права, необхідно вказати на співвідношення *тілесної (онтологічної)* та *ідеальної (деонтологічної)* нормативності. Адже загальним місцем як правового позитивізму, та і природно-правового праворозуміння є інтерпретація тіла як об’єкта правового регулювання чи матеріального втілення ідеального носія суб’єктивних прав і обов’язків (суб’єкта), що в підсумку синтезується у розумінні тіла як *об’єкту злочинного посягання чи репресії з боку держави*.

Насамперед слід зауважити, що як природньо-правове, так і позитивно-правове розуміння тіла мають спільні – метафізичні – корені. Як вже було зазначено, метафізика базується на буттєвому протиставленні чуттєвого миру речей (матерії) умоглядному світові ідей.¹³ У правовому ракурсі таке онтологічне протиставлення ідеального і матеріального трансформується у *деонтологічне правове розрізнення* – суцього (наявного буття суспільних відносин) і Належного (ідеального буття природних чи позитивно-правових норм).¹⁴ Разом з тим, вочевидь, тіло виходить за межі подібної дихотомії. Адже тілесна нормативність як здатність тіла ставити межі людській поведінці (лімінальність) або самим фактом своєї присутності чи шляхом вчинення конклюдентних дій реалізовувати права та нести обов'язки (інтенціональність) є більш первинною, аніж деонтологічні вимоги природного чи позитивного права. На це вказує хоча б та обставина, що звичайні люди, не знаючи приписів юридичних норм чи ідеальних вимог природного права, тим не менш узгоджено діють в межах соціальних відносин.

Разом з тим, можна припустити, що тілесна нормативність має бути закріплена у нормативних актах – насамперед, нормах Цивільного та Кримінального кодексів. Адже це допоможе більш ефективно захистити людину на найбільш вразливому для неї рівні – рівні тілесного існування. Так, норми ЦК доцільно було б доповнити статтею, яка б закріплювала цілісність та недоторканість тіла як такого (синкретичність та лімінальність). Можливим формулюванням подібної норми є, наприклад, наступне. “Тіло людини є цілісним і недоторканим. Будь-який фізичний контакт з тілом іншої особи чи порушення його цілісності можливі тільки на підставі явної і недвозначної згоди такої особи, за винятком випадків, встановлених законом. Порушення тілесної цілісності або недоторканості фізичної особи тягне за собою юридичну відповідальність.” Таку відповідальність доцільно зафіксувати у вигляді відповідної статті Кримінального кодексу, яка б встановлювала санкцію за порушення тілесної

---

¹³ Martin Heidegger, *Kant und das Problem der Metaphysik* (Frankfurt-am-Main: Vittorio Klostermann, 1991), 10.

¹⁴ Стовба, *Право і час*, 16 і далі.

цілісності та недоторканості особи. Гіпотеза і диспозиція такої статті можуть бути сформульовані наступним чином: “Порушення тілесної цілісності та/або недоторканості особи, а саме проникнення у тіло, відібрання біологічних елементів тіла або умисний фізичний контакт з особою, вчинені без її згоди, за відсутності ознак інших діянь, передбачених цим Кодексом, тягнуть за собою покарання у вигляді...” У процесуальній площині такий злочин доцільно віднести до категорії приватного обвинувачення.

Сказане вище дає підстави дійти того, що у розрізі права тіло постає як особливий феномен, який не можна повністю ототожнити ані з об’єктом, ані з суб’єктом права. Буття тіла як правового феномену є *втіленням права*, яке вказує людям на межі їх поведінки, скеровуючи їх у належному, повинному чи дозволеному напрямку самим фактом свого існування. Зрозуміло, що і саме тілесне існування в свою чергу зазнає впливу інших людей, які тілесно присутні поряд. За таких умов первісним “природним” правом є право тіла – встановлювати міру поведінки іншим людям, одночасно запобігаючи спричинення їм тілесної шкоди. У підсумку буття правової реальності перетворюється із континуального нормативного поля, втіленого у приписах позитивного чи природного права, у дискретне поле сингулярних правових подій, коли “атоми” таких подій, тобто людські тіла, сплітаються у все більш складні та заплутані *справи* – буденні купівлю-продаж чи необхідну оборону, але також і у міжнародний злочинний синдикат чи транснаціональну корпорацію.

© О. Стовба, 2022

Bibliography

- Badiou, Alen. *Being and Event*. London: The Tower Building, 2005.
- Bahoh, James. *Heidegger's Ontology of Events*. Edinburgh: University Press, 2021.
- Foucault, Michael. *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. New-York: Vintage Books, 1995.
- Heidegger, Martin. *Kant und das Problem der Metaphysik*. Frankfurt-am-Main: Vittorio Klostermann, 1991.
- Heidegger, Martin. *Sein und Zeit*. Tuebingen: Max Niemeyer Verlag, 2001.
- Heidegger, Martin. “Zeit und Sein.” In: *Zur Sache des Denkens*, 1–26. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2007.
- Kant, Immanuel. *Critique of Practical Reason*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Mazocca, Marco. “Guilty of Not Doing That.” *Bratislava law Review* Vol. 4, № 2 (2020): 71–80.
- Quine, Willard Van. *Word and Object*. Cambridge: MIT Press, 1960.

Stovba, Oleksiy. “The Body as Norm. Non-Classical Ontology of Law.” [In Russian.] *Filosofia prava i zagal'na teoriia prava* 1 (2022): 51–66.

Stovba, Oleksiy. *Law and Time*. [In Ukrainian.] Kharkiv: Tim Publish Group, 2016.

Олексій Стовба. Тіло права і право тіла. Тіло як правовий феномен

Анотація. Стаття присвячена осмисленню тіла як правового феномену. Адже незважаючи на те, що тіло онтологічно є найближчим до нас, з правової точки зору воно є одним з найбільш загадкових правових явищ. Так, класична юриспруденція зазвичай поділяє усе правове суще на *суб'єктів права* (державу, фізичних та юридичних осіб, народ і т.п.) та *об'єкти правовідносин* (майно, речові докази, предмети спору і т.п.). Однак тіло неможливо ідентифікувати в межах даних критеріїв. З одного боку, тіло само по собі не є суб'єктом права. Адже суто безтілесні, абстрактні утворення, такі як юридичні особи чи держава, є суб'єктами права, інколи не маючи жодного матеріального “втілення”. З іншого боку, суто тілесне буття ще не гарантує правосуб'єктності, оскільки, наприклад, наявність мертвого тіла саме по собі свідчить про її відсутність. Зазначений стан речей в повній мірі відбивається і в національному законодавстві України. Його аналіз свідчить про те, що людське тіло не визначене у якості самостійного об'єкту правового регулювання, а відповідний правовий режим є відсутнім. Найбільш симптоматичним проявом тотального ігнорування правової проблематики тіла є відсутність відповідного терміну навіть у спеціальному медичному законодавстві, яке регулює трансплантацію органів, охорону здоров'я та медичну допомогу.

Відтак феномен тіла на теперішній час залишається поза увагою українських правників. Це призводить до відсутності концептуального розуміння тіла як правового явища і до невизначеності правового регулювання щодо тіла людини як такого. Внаслідок цього можна констатувати, що феномен тіла необхідно осягнути з філософсько-правової точки зору. Результатом такого осмислення є виділення наступних онтологічних рис тіла як правового феномену: синкретичності, лімінальності та інтенціональності. Це, в свою чергу, надає підстави стверджувати про те, що тілу іманентно присутня нормативність, коли воно само є гіпотезою і диспозицією для оточуючих осіб, а неможливість комунікації із ним – санкцією. У підсумку автор доходить висновку, що недоторканість тіла слід закріпити на законодавчому рівні та зробити відповідні доповнення у Цивільний та Кримінальний кодекси України.

Ключові слова: право; тіло; синкретичність; лімінальність; інтенціональність.

Oleksiy Stovba. The Embodiment of Law and Law of the Body. The Body as Law Phenomenon

Abstract. The article is devoted to the reasoning of the body as a legal phenomenon. After all, although the body is ontologically the closest thing to us, from the legal point of view it is one of the most mysterious legal phenomena. Thus, traditional jurisprudence usually divides all legal beings into subjects of law (the state, individuals and legal entities, the nation, etc.) and objects of legal relations (estate, material evidence, objects of dispute, etc.). However, the body cannot be identified within these criteria. On the one hand, the body itself is not a subject of law. After all, purely disembodied, abstract entities, such as legal entities or the state, are subjects of law, sometimes without any material “embodiment”. On the other hand, purely corporeal existence does not guarantee legal personality, since, for example, the presence of a dead body in itself indicates its absence. This state of affairs is fully reflected in the national legislation of Ukraine. Its analysis shows that the human body is not defined as an independent object of legal regulation, and there is no corresponding legal regime. The most symptomatic manifestation of the total disregard for the legal issues of the body is the absence of a corresponding term even in special medical legislation regulating organ transplantation, health care, and medical assistance.

Therefore, the phenomenon of the body currently remains outside the attention of Ukrainian lawyers. This leads to the lack of conceptual reasoning of the body as a legal phenomenon and uncertainty of legal regulation of the human body as such. So, it can be stated that the phenomenon of the body needs to be comprehended from a philosophical and legal point of view. The result of

such comprehension is the identification of the following ontological features of the body as a legal phenomenon: syncretism, liminality and intentionality of the body. This, in turn, gives grounds to assert that normativity is immanently present in the body, when the body itself is a hypothesis and disposition for others, and the impossibility of communication with it is a sanction. As a result, the author concludes that the inviolability of the body should be enshrined in law and the relevant amendments should be made to the Civil and Criminal Codes of Ukraine.

Keywords: law; body; syncretism; liminality; intentionality.

Одержано/Received 23.11.2022